

Posudek

Adéla Syrovátková

Němčina a čeština v jazykově politickém konfliktu. Srovnávací analýza diskurzu Badeniho jazykových nařízení z roku 1897.

Práce se pohybuje na rozhraní několika disciplin: dějiny žurnalistiky, historie, politologie, sociologie, etnologie, jazykovědy, stylistiky, rétoriky. Autorka na s. 2 vypočítává ještě 10 dalších oborů dotýkajících se jazyka, nikoli přímo jazykovědy. Rád bych se zeptal, zda předmětem práce je „diskurz Badeniho jazykových nařízení“ nebo „diskurz o Badeniho jazykových nařízeních“. O této problematice autorka uveřejnila v poslední době již několik statí, mj. v periodiku *Germanoslavica*.

Výchozím bodem je text, korpus, jazyková nařízení rakouského ministra Badeniho, otištěná na konci práce, jimiž se v českých zemích zrovnoprávňuje v úředním styku čeština s němčinou, která až do roku 1897 byla v dominantním postavení. Tento výnos vyvolal na německé straně reprezentované listem *Reichenberger Zeitung*, na české *Národními listy* ostře vyhraněná národnostní stanoviska, na obou stranách jednak agresivní, jednak obranářská. Tato stanoviska autorka dokumentuje citáty z obojích novin a jejich interpretacemi. K interpretacím používá terminologie textové lingvistiky či lingvistiky analýzy diskurzu. Nejde jí – jak říká na s. 2 -- o výzkum struktury jazykového systému, nýbrž o výzkum „parole“ či „performancí“.

V úvodní části práce autorka shrnuje názory na módní výraz „diskurz“, kterým v současné době jistá část lingvistického bádání operuje. Jeho pojetí – nechci říci definice – je u většiny citovaných převážně německých autorů nejednotné. Někdo rozlišuje diskurz a text, jiný pojímá diskurz jako sociální praxi, pro jiného je diskurz množina jazykových performancí (Busse, s. 4), jinde je diskurz korpus textů. Dovolím si položit otázku: Je samotný Badeniho výnos diskurzem? Nebo např. divadelní text? Díky potenciálnosti jevů jazykových (V. Mathesius) a schopnosti němčiny tvořit téměř neomezeně složeniny vzniká množství snad lingvistických termínů zasahujících do jiných nebo čerpajících z jiných duchovnědných oborů (pokud skutečně existují), např. *Mentalitätsgeschichte*, *Mentalitätsforschung*, *Diskurssemantik* (s. 4), *Diskurswissenschaft(-ler)* (s. 11), *Diskursgeschichte*, *Denkmuster*, *Denkanalyse* aj. Vzniká tak složitá a jakoby *ad hoc* vytvářená terminologická výzbroj a nejsem si jist, zda napomáhá k přesnější obsahové a jazykové interpretaci textu, promluvy, tedy diskurzu, k níž tradičnější lingvistika používala jednodušších prostředků z oblasti klasické stylistiky a rétoriky. Co zde říkám, není namířeno

proti předložené práci, která se mi jeví jako velice poučená, koncepčně promyšlená, kontrastivním pojetím originální a dovedená ve smyslu kontrastivní analýzy textu k výsledku, který může být pro někoho překvapující, pro jiného třeba nikoli.

Vlastním předmětem analýzy jsou emotivní nenávistné články a komentáře k Badeniho výnosu v libereckých nacionalisticky zaměřených novinách a stejně emotivní národovecky pozitivní stanovisko v českých novinách, ovšem s prudkými výpady proti německému postoji. Aby bylo možné popsat a kategorizovat výrazové prostředky a jimi pojmenovávané pojmy, podává autorka historický přehled o tzv. „české otázce“, která byla ve společnosti v Čechách od 2. poloviny 19. století velmi žhavá. Nevyhýbá se ani exkurzu do dějin německého a českého tisku. Sleduje, jak se v té době vytváří žurnalistický-publicistický-novinářský styl v němčině i češtině (s. 50) v polemických střetech. Charakteristická pro danou tematiku a žánr je expresivnost, idiomatická řeč, prostředky budící čtenářovu emocionálnost, obrazné vyjadřování, metaforičnost sloužící nacionální ideologii (s. 50). Novinářské texty autorka (opírajíc se o Bühlerův model jazykových funkcí) tu rozčleňuje na informativní, názorové, apelativní a kontaktní a dokládá je příklady z německých i českých novin (s. 55 n.).

V další části práce autorka se zabývá funkcemi jazyka politiky v daném žánru. Vedle funkce přesvědčovací je v dvojjazyčném prostředí významná funkce identifikační, a to různých zájmových skupin až po identifikaci národní. Jestliže na počátku 19. století jazyk charakterizoval etnické skupiny, stal se později znakem „moderního národa“, a jazykové požadavky se mění v požadavky politické (s. 67 n.). Bolzanova představa o tolerantním soubytí obou etnik přichází vniveč. Přináší to s sebou i navzájem nevraživé hodnocení národních skupin, vytváření stereotypních představ o druhém subjektu i o skupině vlastní.

Důležitým jevem v dané tematice je výraz „topos“ a „klíčové slovo“, které ovlivňují ne-li přímo určují veřejné mínění. (Děje se tak dodnes, jak víme.) Tato slova nabývají v etnicky různých skupinách různého významu, např. Gleichberechtigung X Benachteiligung, Gleichberechtigung X nationale Abgrenzung (s. 98, 100) aj. V podstatě šlo v těchto člancích vždy především o to ukázat, jak „špatný“ je protivník, jaký je to zloduch. Obě strany v „diskurzu“, spíše v polemice, handrkování a špinění jeden druhého, užívají prakticky týchž výrazových prostředků. (Sofistikovanému diagramu na s. 122 nerozumím navzdory připojenému výkladu.)

Příznačné pro rozostřování výrazů „Nation“, „Volk“, proti tomu zvýrazněné „Deutschtum“, „deutschböhmsche Wählerschaft“ (s. 139-140) charakterizuje emocionální způsob vyjadřování.

V další části autorka popisuje jazykovou sebereprezentaci Němců (s. 125 – 141) jako národa kulturně a jazykově vyspělejšího, nacionálně uvědomělého, nekulturní češtinu pohrdlivě odmítajícího, tendujícího k myšlence

velkoněmectví. Čech je pro Němce agresor dožadující se jazykových nikde nezakotvených práv. Na s. 152 je přehled výrazů diskvalifikujících kulturně a politicky Čechy. Češi jsou v německy osídlených částech země „cizí element“ (s. 155).

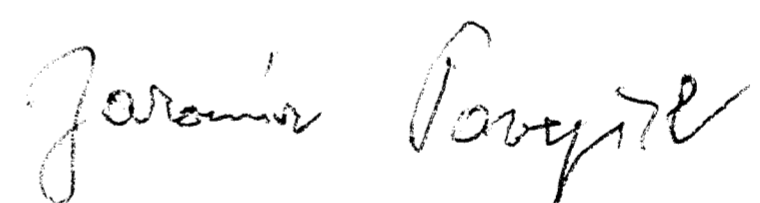
Češi (s. 156 n.) se prezentují tak, že z nacionální a jazykové agrese viní Němce, užijí pro ně i výrazu „hosté“ s nevyřčenou narážkou na kolonizaci českého pohraničí v době přemyslovské. Němečtí (ale i čeští) sociální demokraté a křesťanští demokraté, kteří nejsou tak nacionalističtí, jsou stejnými nepřáteli Čechů jako Němci a Židé (s. 161). List cílevědomě kreslí obraz zlého nepřítele a dovolává se hlasu i jiných slovanských národů žijících v monarchii. Na s. 165 je přehledná tabulka s výrazy, které noviny pro Čechy užívají. Jsou obdobně sebestředné jako výrazy v německých novinách o Němcích.

Autorka představuje jazyk jako prostředek nacionalisticky vymezené propagandy. Ten si vystačí s nevelkou řadou topoi ev. klíčových slov, které autorka v závěru své práce uvádí (s. 186 n.). Zapojeny jsou samozřejmě i stylistické prvky z různých rovin jazyka, počínaje pravopisem a konče stylistickými figurami, ironií, latinskými vsuvkami aj. Nejpodstatnější je bezpochyby slovní zásoba.

Práci uzavírá bohatý seznam literatury nejen z oblasti analýzy textu či diskurzu, ale také sémantiky, historie, sociálních věd aj.

Pokládám ji za zdařilou a odpovídající požadavkům, které jsou kladeny na disertaci k dosažení titulu PhD. Doporučuji k obhajobě.

V Praze 10. 5. 2007

PhDr. Jaromír Povejšil CSc.